

PRĄD ELEKTRYCZNY

Prąd elektryczny – uporządkowany przepływ nośników ładunku elektrycznego

Nośniki ładunku:

- elektrony w metalach
- pary elektron-dziura w półprzewodnikach
- jony (aniony i kationy) w roztworach

PRZEWODNICTWO ELEKTRYCZNE METALI

Elektrony przewodnictwa – poruszające się swobodnie i nie związane z poszczególnymi atomami elektrony, które odpowiedzialne są za przepływ prądu w metalach.

Żeby nastąpił przepływ prądu między końcami przewodnika musi zostać przyłożone napięcie!

Różnicy potencjałów towarzyszy pole elektryczne, które wymusza ruch elektronów przewodnictwa!

PRAŁD ELEKTRYCZNY

Natężenie prądu elektrycznego – ilość ładunku przepływająca przez poprzeczny przekrój przewodnika w jednostce czasu.

Średnia wartość natężenia prądu:

$$I = \frac{Q}{t}$$

Chwilowa wartość natężenia prądu:

$$I_{ch} = \frac{dQ}{dt}$$

Jednostką natężenia prądu jest amper [A].

PRĄD ELEKTRYCZNY

Gęstość prądu – natężenie prądu przypadające na jednostkę powierzchni przekroju poprzecznego przewodnika. Jest to wektor, którego kierunek i zwrot jest zgodny z kierunkiem i zwrotem prędkości nośników dodatnich.

$$j = \frac{I}{S}$$

Jednostką wektora gęstości prądu jest $\left[\frac{A}{m^2}\right]$.

PRĄD ELEKTRYCZNY

PRAWO OHMA

Stosunek napięcia przyłożonego do przewodnika do natężenia prądu przepływającego przez ten przewodnik jest stały (nie zależy ani od napięcia ani od natężenia) i równy oporowi.

$$R = \frac{\Delta V}{I} = \frac{U}{I}$$

Gdzie:

R – opór elektryczny $[\Omega]$.

Opór elektryczny wyrażamy w omach $[\Omega] = \left[\frac{V}{A}\right]$.

Prawo Ohma jest spełnione dla przewodnika w stałej temperaturze!

PRĄD ELEKTRYCZNY

OPÓR PRZEWODNIKA

$$R = \frac{\rho \cdot l}{S}$$

Gdzie:

ρ – opór właściwy [$\Omega \cdot m$],

l – długość przewodnika [m],

S – przekrój poprzeczny przewodnika [m^2].

Przewodność właściwa:

$$\sigma = \frac{1}{\rho}$$

Jednostką przewodności właściwej jest $\left[\frac{1}{\Omega \cdot m}\right]$.

PRĄD ELEKTRYCZNY

OPÓR WŁAŚCIWY

Opory właściwe wybranych materiałów w temperaturze 20 °C

<i>Materiał</i>	<i>Opór właściwy [$\Omega \cdot m$]</i>
<i>Miedź</i>	$1,72 \cdot 10^{-8}$
<i>Złoto</i>	$2,44 \cdot 10^{-8}$
<i>Aluminium</i>	$2,82 \cdot 10^{-8}$
<i>Nikiel</i>	$6,99 \cdot 10^{-8}$
<i>Ołów</i>	$22 \cdot 10^{-8}$
<i>Węgiel</i>	$3,5 \cdot 10^{-5}$
<i>German</i>	0,46
<i>Krzem</i>	640
<i>Szkło</i>	$10^{10} - 10^{14}$
<i>Guma</i>	$\sim 10^{13}$

PRĄD ELEKTRYCZNY

MIKROSKOPOWA POSTAĆ PRAWA OHMA

$$R = \frac{\rho \cdot l}{S}$$

Gdzie:

ρ – opór właściwy [$\Omega \cdot m$],

l – długość przewodnika [m],

S – przekrój poprzeczny przewodnika [m^2].

Gęstość prądu:

$$j = \frac{I}{S} = \frac{U}{R \cdot S} = \frac{E \cdot l}{R \cdot S}$$

$$R = \frac{\rho \cdot l}{S}$$

$$j = \frac{S \cdot E \cdot l}{\rho \cdot l \cdot S} = \frac{E}{\rho} = \sigma \cdot E$$

PRĄD ELEKTRYCZNY

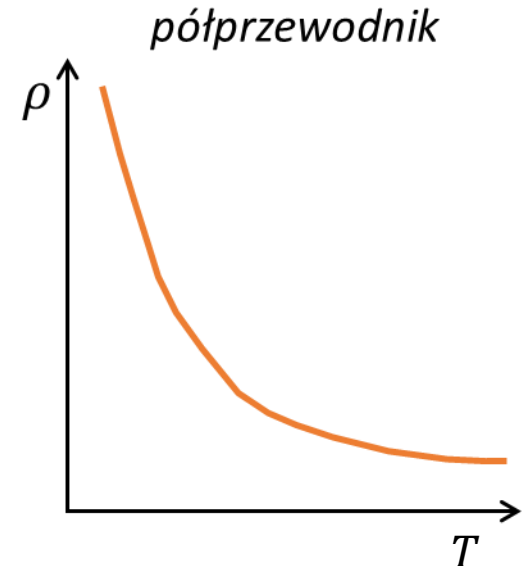
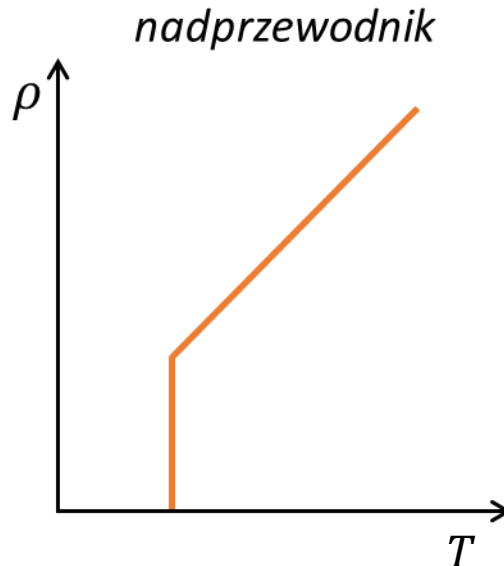
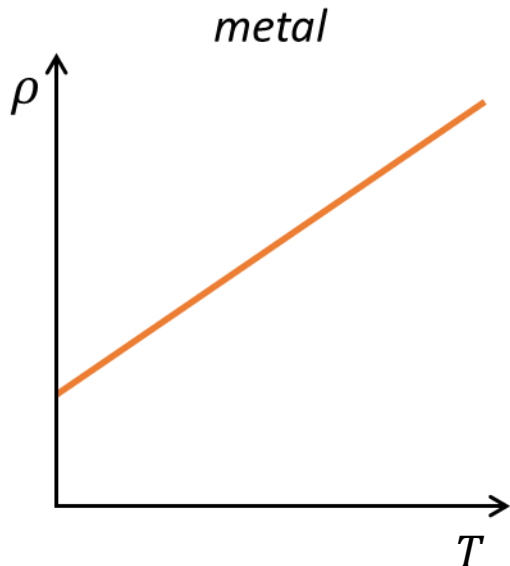
Wektorowa (mikroskopowa) postać prawa Ohma:

$$\vec{j} = \sigma \cdot \vec{E}$$

Źródłami oporu w przewodnikach są:

- rozpraszanie elektronów na defektach sieci krystalicznej,
- zderzenia z drgającymi atomami tworzącymi sieć krystaliczną.

Ponieważ oba te zjawiska zależą od temperatury, to również opór właściwy zależy od temperatury!

PRĄD ELEKTRYCZNY

PRACA I MOC PRĄDU ELEKTRYCZNEGO

Dla prądu o natężeniu I płynącego pod wpływem różnicy potencjałów U zmiana energii potencjalnej (spowodowana przeniesieniem ładunku dq) wynosi:

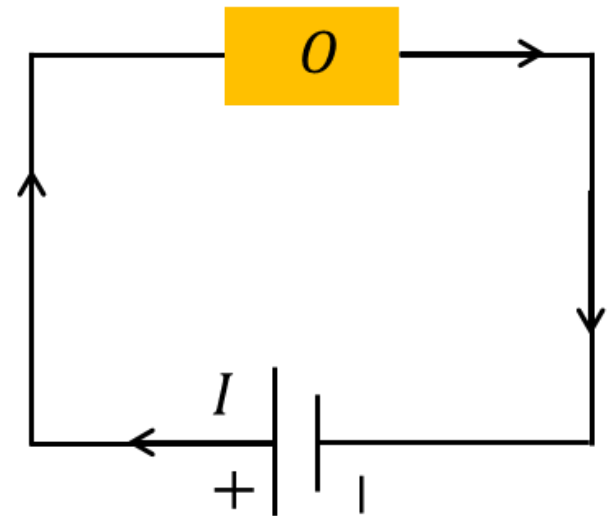
$$dE_p = dq \cdot U = dW$$

$$dq \cdot U = dW$$

Różniczkując stronami po dt :

$$\frac{dq}{dt} \cdot U = \frac{dW}{dt}$$

$$I \cdot U = P$$

Moc prądu elektrycznego jest równa iloczynowi napięcia i natężenia!

PRĄD ELEKTRYCZNY

Energia potencjalna ładunku przepływającego przez odbiornik maleje, bo potencjał dodatniego bieguna baterii jest wyższy niż ujemnego!

Energia potencjalna tracona w odbiorniku jest przekształcana w inną formę energii!

CIEPŁO JOULE'A

Jeśli odbiornik jest opornikiem, to cała energia tracona przez ładunek dq wydzielą się w postaci ciepła, co powoduje wzrost temperatury odbiornika!

$$P = I \cdot U$$

$$U = I \cdot R$$

$$P = I \cdot I \cdot R = I^2 \cdot R$$

$$P = \frac{U}{R} \cdot U = \frac{U^2}{R}$$

PRĄD ELEKTRYCZNY

SIŁA ELEKTROMOTORYCZNA (SEM)

Siła elektromotoryczna (SEM) – energia elektryczna przekazywana ładunkowi jednostkowemu w źródle SEM.

$$\varepsilon = \frac{\Delta W}{\Delta q}$$

Miarą SEM jest różnica potencjałów na biegunach źródła prądu, gdy przez ogniwo nie płynie prąd (ogniwo otwarte).

Źródło SEM – urządzenie, w którym wytwarzana jest energia elektryczna w wyniku przetwarzania innego rodzaju energii (mechanicznej, świetlnej, chemicznej,...).

prądnica

ogniwa słoneczne

bateria

termopara

PRĄD ELEKTRYCZNY

OPÓR WEWNĘTRZNY

Napięcie zasilania jest mniejsze od SEM ze względu na spadek potencjału na oporze wewnętrznym baterii!

$$U_Z = \varepsilon - I \cdot R_w$$

moc źródła SEM

$$P = U_Z \cdot I = (\varepsilon - I \cdot R_w) \cdot I = \varepsilon \cdot I - I^2 \cdot R_w$$

en. termiczna
tracona w źródle
SEM

Gdzie:

U_Z – napięcie zasilania [V],

ε – siła elektromotoryczna [V],

R_w – opór wewnętrzny [Ω].

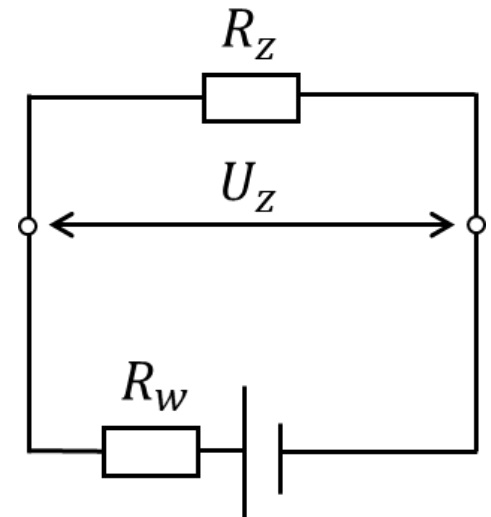
Dla $I = 0$ $U_Z = \varepsilon$!

$$\varepsilon = U_Z + I \cdot R_w$$

$$U_Z = I \cdot R_Z$$

prawo Ohma dla
obwodu zamkniętego

$$\varepsilon = I \cdot R_Z + I \cdot R_w = I(R_Z + R_w)$$

PRĄD ELEKTRYCZNY

PRAWA KIRCHHOFFA

Pierwsze prawo Kirchhoffa = twierdzenie o punkcie rozgałęzienia:

Suma natężeń prądów przepływających przez węzeł jest równa zero.

$$\sum_{i=1}^n I_i = 0$$

wynika z zasady
zachowania ładunku

Drugie prawo Kirchhoffa = twierdzenie o obwodzie zamkniętym:

Algebraiczna suma sił elektromotorycznych i spadków napięć na oporach w obwodzie zamkniętym jest równa zero.

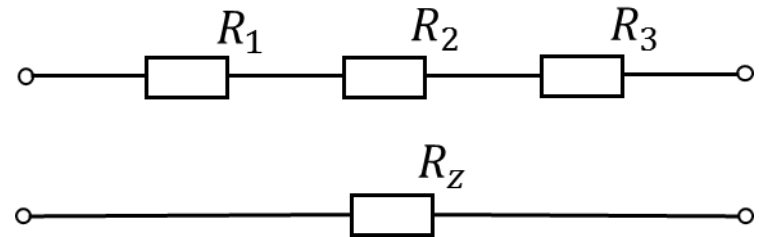
$$\sum_{i=1}^n \varepsilon_i - \sum_{i=1}^m I_i \cdot R_i = 0$$

wynika z zasady
zachowania energii

PRĄD ELEKTRYCZNY

SZEREGOWE I RÓWNOLEGŁE ŁĄCZENIE OPORNIKÓW

Połączenie szeregowe:

$$U_Z = U_1 + U_2 + U_3$$

$$I_Z = I_1 = I_2 = I_3 = I$$

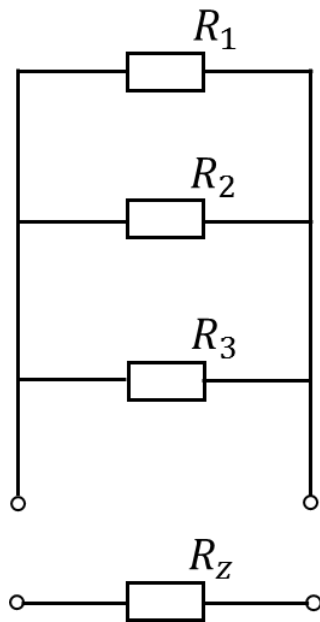
$$U_Z = I \cdot R_Z \quad U_1 = I \cdot R_1 \quad U_2 = I \cdot R_2 \quad U_3 = I \cdot R_3$$

$$I \cdot R_Z = I \cdot R_1 + I \cdot R_2 + I \cdot R_3$$

$$R_Z = R_1 + R_2 + R_3$$

PRĄD ELEKTRYCZNY

Połączenie równoległe:

$$U_z = U_1 = U_2 = U_3 = U$$

$$I_z = I_1 + I_2 + I_3$$

$$I_z = \frac{U}{R_z} \quad I_1 = \frac{U}{R_1} \quad I_2 = \frac{U}{R_2} \quad I_3 = \frac{U}{R_3}$$

$$\frac{1}{R_z} = \frac{1}{R_1} + \frac{1}{R_2} + \frac{1}{R_3}$$

$$\frac{1}{R_z} = \frac{R_2 \cdot R_3 + R_1 \cdot R_3 + R_1 \cdot R_2}{R_1 \cdot R_2 \cdot R_3}$$

$$R_z = \frac{R_1 \cdot R_2 \cdot R_3}{R_2 \cdot R_3 + R_1 \cdot R_3 + R_1 \cdot R_2}$$

PRĄD ELEKTRYCZNY

OBWÓD RC

Obwód RC – układ złożony z opornika R , pojemności C i źródła SEM bez oporu wewnętrznego (źródło idealne).

Układ podłączony do źródła SEM:

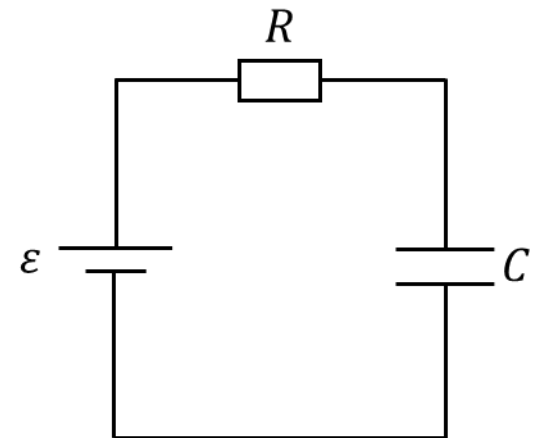
$$\varepsilon - U_R - U_C = 0$$

$$\varepsilon - I \cdot R - \frac{q}{C} = 0$$

$$\varepsilon - \frac{dq}{dt} \cdot R - \frac{q}{C} = 0$$

$$\frac{dq}{dt} + \frac{q}{RC} - \frac{\varepsilon}{R} = 0$$

$$q = C \cdot \varepsilon \cdot (1 - e^{-\frac{t}{RC}}) = q_0 - \text{const} \cdot e^{-\frac{t}{RC}}$$

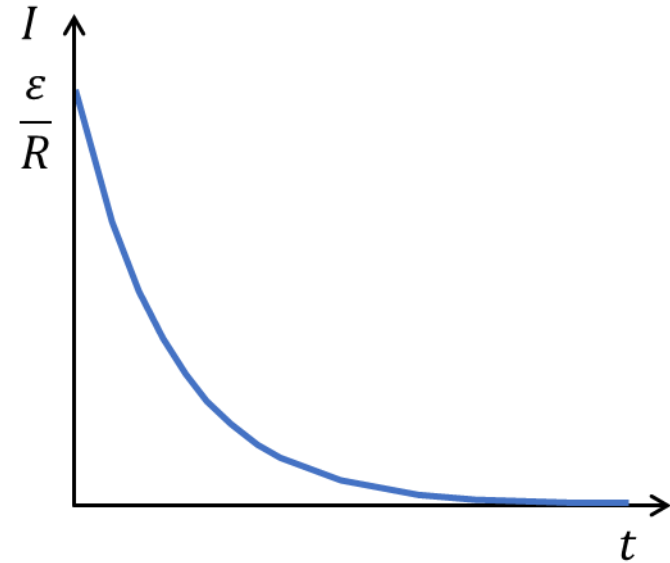
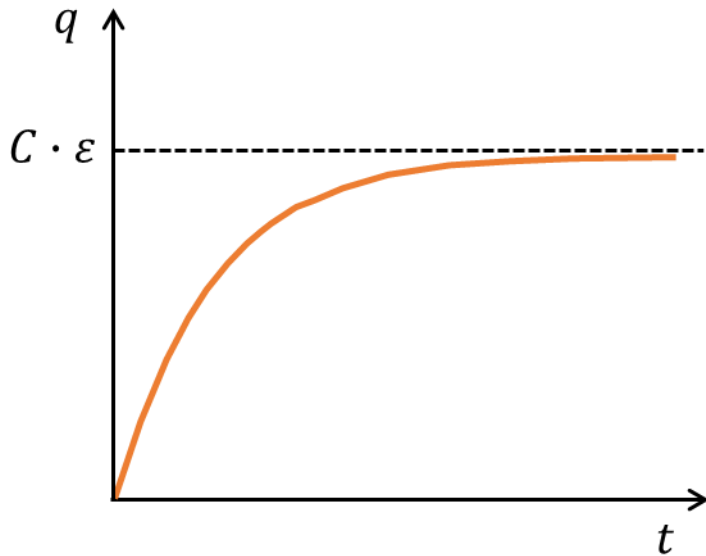

PRĄD ELEKTRYCZNY

$$q = C \cdot \varepsilon \cdot (1 - e^{-\frac{t}{RC}})$$

$$I = \frac{dq}{dt} = -C \cdot \varepsilon \cdot e^{-\frac{t}{RC}} \cdot \left(-\frac{1}{RC}\right) = \frac{\varepsilon}{R} \cdot e^{-\frac{t}{RC}}$$

Ładunek na kondensatorze rośnie, a prąd maleje eksponencjalnie z czasem!

Szybkość tych zmian zależy od stałej czasowej $\tau = RC$!

PRĄD ELEKTRYCZNY

Po odłączeniu zasilania:

$$U_R + U_C = 0$$

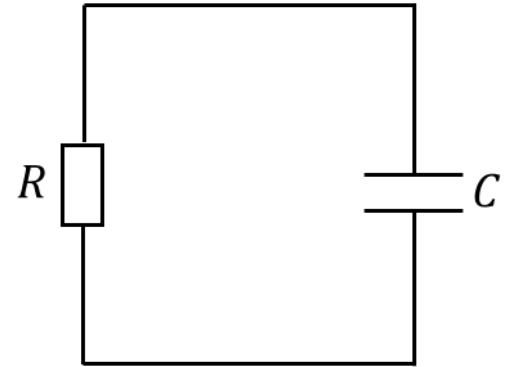
$$I \cdot R + \frac{q}{C} = 0$$

$$\frac{dq}{dt} \cdot R + \frac{q}{C} = 0$$

$$\frac{dq}{q} = -\frac{1}{RC} dt$$

$$\int_{q_0}^q \frac{dq}{q} = \int_0^t -\frac{1}{RC} dt$$

$$\ln q - \ln q_0 = -\frac{1}{RC} \cdot t$$

PRĄD ELEKTRYCZNY

$$\ln q - \ln q_0 = -\frac{1}{RC} \cdot t$$

$$\ln \frac{q}{q_0} = -\frac{1}{RC} \cdot t$$

$$\frac{q}{q_0} = e^{-\frac{1}{RC} \cdot t}$$

$$q = q_0 \cdot e^{-\frac{1}{RC} \cdot t}$$

$$I = \frac{dq}{dt}$$

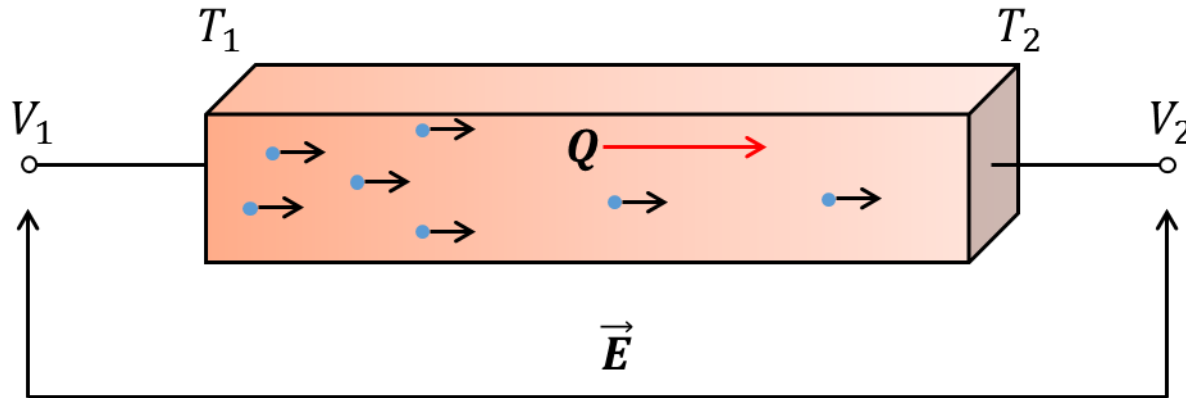
$$I = -\frac{q_0}{RC} \cdot e^{-\frac{1}{RC} \cdot t}$$

Ładunek i prąd maleją eksponencjalnie ze stałą czasową równą RC!

PRĄD ELEKTRYCZNY

ZJAWISKO SEEBECKA

Zjawisko Seebecka – zjawisko polegające na powstawaniu siły elektromotorycznej w obwodzie zawierającym dwa metale lub półprzewodniki gdy ich złącza znajdują się w różnych temperaturach. Wykorzystuje się je w termoparach.

Jeśli metal nagrzej się nierównomiernie, to pojawiają się różnice w energii i koncentracji nośników ładunku między jego końcami!

Na cieplejszym końcu koncentracja nośników będzie większa i będą miały większą energię, co doprowadzi do dyfuzji nośników w stronę zimniejszego końca!

PRĄD ELEKTRYCZNY

Przepływ prądu dyfuzji prowadzi do pojawienia się rozkładu potencjału i wystąpienia prądu unoszenia (w stanie równowagi jest równy prądowi dyfuzji, więc na zewnątrz obserwujemy tylko różnicę potencjałów)!

TERMOPARA

